ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію
Цуркан Марії Валентинівни
«Методична система навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)»

Ґрунтовний розгляд дисертації Марії Валентинівни Цуркан «Методична система навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти» дає змогу сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, особливостей логічної структури, наукової новизни, достовірності, практичної значущості, а також загальної оцінки дисертаційного дослідження, результати якого виносяться на захист.

Актуальність теми дисертації. Інтегрування національної системи освіти у світовий освітній простір зумовлює пошук дієвих підходів до навчання української мови як іноземної, створення сприятливих умов для вивчення мови, на якій іноземні студенти здобувають вищу освіту в Україні, вироблення в них стійких умінь і навичок успішної мовної комунікації, формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності як визначальної передумови ефективної професійної діяльності майбутніх лікарів. Практичне оволодіння іноземними студентами мовою навчання – необхідна умова для успішного засвоєння фахових дисциплін і здобуття вищої освіти в Україні. Особлива роль при цьому надається професійно-комунікативному навчанню, спрямованого на формування ціннісних орієнтацій особистості, уміння використовувати індивідуальний потенціал, знання мови для розв’язання соціальних і професійних завдань, розширення активної міжкультурної комунікації з представниками інших культур.

У цьому руслі дисертація Марії Валентинівни Цуркан є цілісним, системним дослідженням, зорієнтованим на осмислення й творчий пошук інноваційних форм, сучасних підходів, принципів, методів і технологій навчання української мови як іноземної, їх реалізацію в контексті сучасного освітнього процесу, а вибрана тема дисертаційного дослідження з проблеми формування українськомовної професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів медичного профілю є достатньо обґрунтованою, актуальною як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Важливість рецензованої роботи підтверджується успішним використанням доцільних для наукового пошуку теоретичних, емпіричних і статистичних методів, що відповідають предметові, меті й завданням дослідження; широким упровадженням розробленої методичної системи навчання української мови як іноземної в медичних закладах вищої освіти України. Дисертація ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій про вищу та мовну освіту, філософських, психологічних, психолінгвістичних, лінгвістичних, педагогічних, лінгводидактичних дослідженнях, а також є частиною науково-дослідницької роботи кафедри української мови та славістики Бер-

дянського державного педагогічного університету в межах науково-дослідної теми «Мовні одиниці та методика їх вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах» (№ 0116U008836).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Науковий і творчий задум, етапи його реалізації презентовано у вступі. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми. Своєчасність обраної теми полягає в тому, що, попри ту значну увагу, яку вчені приділяють розгляду досліджуваного питання в українській лінгводидактиці, проблема формування в іноземних студентів україномовної професійно-комунікативної компетентності й досі залишається недостатньо вивченою і такою, що вимагає створення та впровадження сучасних методичних систем навчання, орієнтованих на навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти. Автором проведено комплексне дослідження стану наукового опрацювання психологічних, лінгвістичних, психолінгвістичних та лінгводидактичних засад методичної системи навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти, а також систематизовано джерельну базу дослідження.

Структура дисертації М.В. Цуркан повністю відповідає логіці дослідження, надає їй теоретичної і практичної значущості, послідовно забезпечує розв'язання сформульованих у вступі завдань та досягнення мети роботи, слушно підпорядковує сформульованій темі мету свого дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити методичну систему навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти. Мета і завдання дисертаційної роботи відзначаються коректністю постановки наукових задач, співвідносяться з висновками та пов'язані зі структурою дослідження.

Дослідження складається з п'яти розділів, що пов'язані внутрішньою аргументацією й послідовністю викладу матеріалу, висновків до кожного з них і загальних висновків. Список використаних джерел містить 625 найменувань, із них – 44 іноземні. Загальний обсяг дисертації становить 512 сторінок (із них 387 сторінок основного тексту). Роботу проілюстровано 27 таблицями, 4 рисунками, 13 додатками. Отже, структура та обсяг рукопису відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій.

*У **першому розділі*** дисертації «Т*еоретико-методологічні засади навчання української мови як іноземної»* обґрунтовано й виважено сформульовано теоретичні основи роботи. На підставі критичного аналізу наукової літератури дисертантка *узагальнила* важливі теоретичні напрями досліджень із актуальних проблем методики навчання української мови як іноземної, *розглянула* основні напрями сучасних напрацювань зарубіжних та українських вчених, філософські принципи гуманізації, гуманітаризації та демократизації з погляду гуманістичного світогляду майбутніх фахівців медичної галузі, *обґрунтувала* змістове наповнення базових понять термінологічного поля з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку освіти. Здобувачка стверджує, що рівень сформованості україномовної професійно-комунікативної компетентності в іноземних студентів тісно пов'язаний з мовною комунікацією і подальшою медичною практикою іноземних студентів. М.В. Цуркан глибоко проаналізувала й визначила основні компоненти розвитку особистості, зокрема: здатність креативно мислити, саморозвива-

тися та самовдосконалюватися, спроможність адаптовуватися до нової реальності, прагнення досягти певного рівня сформованості світоглядних орієнтирів, дотримання морально-етичних норм і цінностей – є важливими і необхідними чинниками у забезпеченні успішної професійної діяльності майбутніх фахівців. Ретельне ознайомлення з оглядом літератури та переліком посилань дав змогу констатувати, що здобувачка добре володіє сучасною науковою літературою, здатністю аналізувати, узагальнювати та робити відповідні логічні припущення й висновки.

Другий розділ дисертації «*Психологічні, психолінгвістичні й лінгвістичні засади навчання української мови студентів-іноземців у медичних закладах вищої освіти*» присвячено теоретичному обґрунтуванню та практичному розв'язанню актуальної наукової проблеми – розвитку психологічних особливостей іноземних студентів медичних спеціальностей; проблемі соціально-психологічної адаптації студентів-інноземців у соціокультурному й освітньому просторі; формуванню українськомовної професійно-комунікативної компетентності у різних видах мовленнєвої діяльності, скерованої на засвоєння української медичної терміносистеми та пов'язаної з осмисленням мовно-семантичних явищ полісемії, синонімії, антонімії, паронімії та омонімії фахових термінів. До основних психічних процесів під час навчання української мови як іноземної авторка відносить базові пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, уява, пам'ять, мислення, мовлення, увага) і розглядає їх як підґрунтя для розвитку мовленнєвої, розумової та практичної діяльності іноземних студентів в умовах професійно орієнтованої освіти. Успішність засвоєння мови навчання значною мірою залежить від предметного змісту конкретної дисципліни відповідно до потреб та інтересів іноземних студентів. Тому цілком логічно здобувачка визначає психологічні та психолінгвістичні чинники формування професійної комунікативної компетентності студентів медичних закладів вищої освіти, порушує проблеми мовленнєвої поведінки, виокремлює причини, що ускладнюють сприйняття та розуміння мовленнєвого повідомлення українською мовою.

У ***третьому розділі*** «*Моделювання методичної системи навчання української мови як іноземної в медичних закладах вищої освіти*» на основі аналізу спеціальної літератури, методичних джерел, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, напрацювань видатних вітчизняних і зарубіжних фахівців М.В. Цуркан визначає лінгводидактичні засади навчання української мови іноземних студентів медичних спеціальностей: *підходи* (особистісно орієнтований, професійно орієнтований, системний, комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, соціокультурний, словоцентричний, контекстний, жанровий, жанрово орієнтований); *принципи* (принцип свідомості, візуалізації, міжкультурної взаємодії, індивідуалізації та диференціації, інтенсифікації, концентризму, або концентричного навчання, апроксимації, ситуативно-тематичний, урахування рідної мови (мови-посередника), міждисциплінарних зв'язків, комунікативної спрямованості, домінувальної ролі навчальних вправ, текстоцентризму, діалогізації, деонтологізації); *продуктивні методи* (прямий метод, свідомо-зіставний метод, свідомо-практичний метод, граматико-перекладний метод, сугестивний метод, аудіолінг-

вальний метод, аудіовізуальний метод, інтерактивні методи навчання), *технології навчання* (структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, тренінгові, діалогові, інформаційно-комунікаційні, структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, тренінгові, діалогові, інформаційно-комунікаційні).

Здобувачка обґрунтовує вплив провідних факторів на формування загальних і фахових компетентностей іноземних студентів у процесі оволодіння українською мовою як іноземної, слушно вибирає підходи, принципи, а також форми, методи та технічні засоби, спрямовані на забезпечення кінцевого результату навчання, який залежить від спеціалізації, конкретного етапу навчання, здобутих знань, активізації пізнавальної діяльності особистості.

Четвертий розділ «*Упровадження методичної системи навчання української мови як іноземної в медичних закладах вищої освіти*» містить рекомендації щодо організації поетапного навчання іноземних студентів медичних спеціальностей до ведення діалогу в контексті професійно-мовленнєвої комунікації. Запропоновано систему лексико-граматичних вправ, спрямовану на подолання граматичних та лексичних труднощів, що охоплює три рівні формування професійної мовленнєвої компетентності (орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний, варіативно-ситуативний). Виокремлено основні критерії *(мотиваційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлективний)*, охарактеризовано показники та рівні (*низький, середній, достатній)* сформованості професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів медичного закладу вищої освіти.

Позитивної оцінки заслуговує і ***п'ятий розділ*** дисертаційного дослідження «*Аналіз результатів експериментальної перевірки системи навчання української мови як іноземної студентів-медиків*». Дослідниця сформулювала концептуальні засади проведення експериментально-дослідного навчання, його мету й завдання, описала зміст і структуру програми експериментального навчання; перебіг формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту. Як позитив відзначимо і запропоновану лінгводидактичну модель методичної системи навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти (Рис. 5.1.1.), що демонструє універсальність особистості дисертантки як науковця, викладача-практика й організатора освітнього процесу. За побудованою лінгводидактичною моделлю й розробленою методикою здійснено експериментально-дослідне навчання. Мета експерименту полягає у з’ясуванні ефективності розробленої методичної системи навчання української мови як іноземної в медичних закладах вищої освіти, практичній реалізації системи формування професійної комунікативної компетентності, доведенні ефективності впливу розробленої методики на підвищення рівня знань іноземних студентів у процесі навчання, визначенні пріоритетних завдань, змісту, педагогічних умов і методів навчання. Результати контрольного етапу експерименту, на нашу думку, переконливі, достовірні. Статистичні розрахунки експериментально-дослідного експерименту підтвердили ефективність запропонованої методичної системи навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти та висунуту дослідницею гіпотезу.

Наукова новизна та практична значущість дослідження. Вагомою, на наш погляд, є наукова новизна дослідження, у якій уперше в Україні теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено запропоновану автором методичну систему навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти, оскільки мову навчання іноземних студентів медичних спеціальностей докладно в українській лінгводидактиці не описано. Особливий науковий інтерес становить дослідження концептуальних принципів і підходів до навчання української мови як іноземної. Здобувачка забезпечила перевірку досягнутих наукових результатів шляхом застосування та випробування на практиці власних доробок, що підтверджено актами впровадження і свідчить про використання результатів дослідження. Крім того, новизну роботи визначають і наукові результати, отримані у процесі розв'язання конкретних завдань дослідження.

Відзначимо практичну цінність дисертації М.В. Цуркан, що полягає в розробленні й апробації авторської методики, цікавих методичних розробок і навчальних матеріалів для забезпечення ефективної мовної підготовки іноземних студентів. Створені навчально-методичні матеріали (система вправ, завдання до текстів, тести тощо) можуть бути використані для вдосконалення змісту програм із навчальної дисципліни. Основні теоретичні, практичні напрацювання автора та результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців під час створення підручників і навчальних посібників з української мови для іноземних студентів медичних закладів вищої освіти.

Вивчення матеріалів дисертації, апробація матеріалів дослідження на міжнародних, усеукраїнських науково-методичних конференціях і семінарах дає змогу зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву літературних джерел, мають теоретичну та практичну цінність. Основні положення дисертаційної роботи, висновки до окремих розділів і до роботи загалом є доречними, послідовними, обґрунтованими, логічно вибудуваними й чітко узагальненими. Суть викладених у розділах дисертації та додатках, пропозиціях і рекомендаціях, наукових статтях, може слугувати підґрунтям для розв'язання на практиці важливих освітніх завдань. На наш погляд, матеріали дисертації матимуть широке застосування у викладацькій практиці.

Структурна побудова та зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, фактичні результати й загальні висновки, наведені в авторефераті, належним чином розкрито і обґрунтовано в тексті дисертації.

Багаторічний доробок Марії Валентинівни, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, уміщені в монографії і статтях, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Отже, рецензована робота є самостійним, цілісним і системним дослідженням, що містить раціональні підходи та достатнє теоретичне й експериментальне обґрунтування важливої методичної проблеми.

Водночас робота не позбавлена окремих недоліків, викликала певні міркування і пропозиції:

1. У підрозділі 1.4. характеристика опорних термінів дослідження здійснювалося крізь призму інтеграції загальних і базових понять. На нашу думку, варто було б докладніше зупинитися на розгляді ключових понять розвідки, пов'язаних із методикою викладання української мови як іноземної у закладах вищої медичної освіти. Окрім того, дисертація набула б більшої актуальності, якби здобувачка докладніше проаналізувала лінгводидактичну категорію «українськомовна професійно-комунікативна компетентність студентів медичних закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації», та не розкривала занадто детально визначення загальновідомих термінів (наприклад, «компетенція», «компетентність», «текст») з огляду на те, що на сьогодні сутність зазначених понять уже з'ясовано.

2. З нашого погляду, в поданому дослідженні бажано було б приділити більше уваги теоретикометодичному аналізі особливостей формування професійної комунікативної компетентності студентів медичних спеціальностей під час опанування української мови як іноземної (підрозділ 2.4.), описати та методично обґрунтувати специфіку організації освітнього процесу для студентів-медиків, яка полягає не лише у вивченні української медичної термінології.

3. Висвітлюючи спектр методичних підходів (особистісно орієнтований, професійно орієнтований, системний, комунікативно-діяльнісний, компетентнісний, соціокультурний, словоцентричний, контекстний, жанровий, жанрово орієнтований) до навчання української мови як іноземної залишено поза увагою той факт, що всі підходи, названі дослідницею як пріоритетні, вписуються в межі комунікативно-діяльнісного підходу в якості принципів, що конкретизують, поглиблюють або розширюють його сутність (підрозділ 3.1.). Хотілось би почути відповідь на питання, який із підходів до формування комунікативної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей ви вважаєте найбільш ефективним й актуальним на сьогоднішньому етапі?

4. На нашу думку, нераціонально використано основний текст роботи, деякі зразки вправ для іноземних студентів медичних закладів вищої освіти доцільно було б зібрати у додатках. Зокрема, четвертий розділ роботи є непропорційним до інших і міг би бути скороченим без шкоди для змісту. Крім того, не зовсім зрозуміло, на якому етапі навчання іноземних студентів доцільно використовувати запропоновані вправи (підрозділ 4.2.).

5. У дисертаційному дослідженні виокремлено критерії сформованості професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів під час навчання української мови як іноземної студентів медичного закладу освіти: *мотиваційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлективний,* рівні: *достатній, середній і низький* (підрозділ 4.4.). Якій оцінці за національною шкалою відповідають зазначені рівні? Зауважимо, що заклади вищої освіти України застосовують оцінювання за шкалою ECTS, яку створено для відображення різних систем оцінювання, що існують у країнах-членах ЄС. Згідно з визначеними критеріями виокремлено сім рівнів: *відмінно (A), дуже добре (вище середнього – B), добре (середній – C), задовільний (D), достатній (E), низький (FX, F).* На нашу думку, визначення трьох прохідних рівнів оцінок не зовсім є доцільним для макси-

мізації значення оцінок "А" та "Е", оскільки він не передбачає встановлення співвідношення між вищим і низьким рівнями.

6. Виклад матеріалу п'ятого розділу, присвяченого експериментально-дослідному навчанню, доцільно було б почати з розкриття мети та змісту реалізації розробленої методичної системи формування українськомовної комунікативної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей.

7. На жаль, авторці не вдалось уникнути поодиноких недоліків у мовному оформленні тексту дисертації: зокрема лексичні (с. 145, 167, 479), правописні (с.192, 197, 231, 256, 392), граматичні (с. 443, 450, 474) помилки. Мають місце в роботі стилістичні й пунктуаційні огріхи: «відносин, замість відношень» (с.49); «проявляти свої властивості, замість виявляти» (с. 110); «з метою, замість для того щоб; для» (с. 172); «дозволяє оцінити, замість дає змогу, можливість» (с. 238); «вирішує питання, замість розв'язує»; «людських взаємин, замість стосунків» (с. 280), «таким чином, замість отже (як підсумок), отож» (с. 334) тощо.

Однак, висловлені зауваження і пропозиції не зменшують важливості й цінності дисертаційного дослідження. Дисертантка успішно досягла поставленої мети, її робота має вагоме теоретичне і практичне значення для української лінгводидактики.

Загальний висновок

Дисертацію Цуркан Марії Валентинівни «Методична система навчання української мови як іноземної студентів медичних закладів вищої освіти» можна визнати цілісним, самостійно виконаним і завершеним авторським дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого в сукупності розв'язують важливу педагогічну проблему, пов'язану з формуванням українськомовної професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей. Методичну концепцію здобувачки упроваджено в освітній процес вищої школи. Результати експериментального навчання доводять ефективність запропонованої методики. Зроблені зауваження не зменшують науково-методичної цінності роботи, а можуть бути використані для подальшого дослідження проблеми. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне її значення, відповідність вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., є підставою для присудження Цуркан Марії Валентинівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук
Національного фармацевтичного
університету Л.А. Субота

Підпис Суботи Л.А. засвідчую:
Провідний фахівець В.Ї. Дверницька